

**PRAWA OBYWATELSKIE
I POLITYCZNE
A PRAWA GOSPODARCZE,
SPOŁECZNE I KULTURALNE**

Porównanie systemów ochrony

Zuzanna Kulińska-Kępa

MONOGRAFIE

PRAWA OBYWATELSKIE I POLITYCZNE A PRAWA GOSPODARCZE, SPOŁECZNE I KULTURALNE

Porównanie systemów ochrony

Zuzanna Kulińska-Kępa

MONOGRAFIE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Warszawski oraz Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego

Stan prawny na 1 stycznia 2017 r.

Recenzent

Dr hab. Mieczysława Zdanowicz, prof. UwB

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Adam Choirński

Opracowanie redakcyjne i łamanie

Violet Design

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2017

ISBN 978-83-8107-086-7

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów / 13

Wstęp / 19

Rozdział pierwszy

Zagadnienia podstawowe / 27

- 1.1. Definicje pojęć „prawa człowieka”, „ochrona praw człowieka” / 27
- 1.2. Źródła norm międzynarodowego prawa ochrony praw człowieka / 30
- 1.3. Definicja i katalog praw obywatelskich i politycznych / 37
- 1.4. Definicja i katalog praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych / 44
- 1.5. Koncepcja niepodzielności praw człowieka / 49
- 1.6. Wpływ sposobu formułowania zobowiązań państwa w umowach międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka na odpowiedzialność państwa za ich naruszenie / 56
- 1.7. Podsumowanie / 62

Rozdział drugi

Geneza systemów ochrony praw człowieka / 65

- 2.1. Geneza uniwersalnych systemów ochrony praw człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych – prace nad Paktami Praw Człowieka / 65
- 2.2. Geneza regionalnych systemów ochrony praw człowieka w Radzie Europy / 73
 - 2.2.1. Prace nad Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. / 73
 - 2.2.2. Prace nad Europejską Kartą Społeczną z 1961 r. / 79

- 2.3. Proces przyjmowania Paktów Praw Człowieka, Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Europejskiej Karty Społecznej / **83**
- 2.4. Wyzwania i kontrowersje w procesie przyjmowania Paktów Praw Człowieka, Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Europejskiej Karty Społecznej / **91**
- 2.5. Podsumowanie / **93**

Rozdział trzeci

Analiza obowiązków państw ustanowionych w Paktach Praw Człowieka / 95

- 3.1. Uwagi ogólne / **95**
- 3.2. Analiza zobowiązań państw-stron wynikających z Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych / **96**
 - 3.2.1. Analiza zobowiązań państw-stron wynikających z art. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych / **97**
 - 3.2.2. Ograniczenie praw ustanowionych w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych / **109**
 - 3.2.3. Modyfikacja obowiązków wynikających z Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych / **116**
 - 3.2.4. Zawieszenie wykonywania praw ustanowionych w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych / **119**
 - 3.2.5. Wygaśnięcie Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych lub wycofanie się przez państwa-strony z Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych / **128**
- 3.3. Analiza obowiązków państw-stron wynikających z Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych / **131**
 - 3.3.1. Analiza zobowiązań państw-stron wynikających z art. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych / **133**

- 3.3.2. Ograniczenie praw ustanowionych w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych / **147**
- 3.3.3. Modyfikacja obowiązków wynikających z Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych / **150**
- 3.3.4. Zawieszenie wykonywania praw ustanowionych w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych / **153**
- 3.3.5. Wygaśnięcie Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych lub wycofanie się z niego przez państwa-strony / **155**
- 3.4. Podsumowanie / **156**

Rozdział czwarty

Analiza mechanizmów ochrony ustanowionych w Paktach Praw Człowieka / 161

- 4.1. Uwagi ogólne / **161**
- 4.2. Analiza mechanizmów ochrony ustanowionych przez Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych / **163**
 - 4.2.1. Charakterystyka organu stojącego na straży przestrzegania Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych / **163**
 - 4.2.2. Kompetencje Komitetu Praw Człowieka / **165**
 - 4.2.2.1. Badanie sprawozdań państw-stron / **166**
 - 4.2.2.2. Badanie zawiadomień / **175**
 - 4.2.2.3. Wydawanie Komentarzy Ogólnych / **200**
 - 4.2.3. Rola organizacji pozarządowych / **203**
- 4.3. Analiza mechanizmów ochrony ustanowionych przez Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych / **207**
 - 4.3.1. Charakterystyka organu stojącego na straży przestrzegania Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych / **207**
 - 4.3.2. Kompetencje Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych / **210**

- 4.3.2.1. Badanie sprawozdań państw-stron / **211**
- 4.3.2.2. Badanie zawiadomień / **217**
- 4.3.2.3. Wydawanie Komentarzy Ogólnych / **236**
- 4.3.2.4. Misje badawcze / **238**
- 4.3.3. Rola organizacji pozarządowych / **243**
- 4.4. Podsumowanie / **247**

Rozdział piąty

Analiza obowiązków państwa ustanowionych w regionalnym systemie ochrony praw człowieka Rady Europy / 254

- 5.1. Uwagi ogólne / **254**
- 5.2. Analiza obowiązków państwa ustanowionych przez Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności / **255**
 - 5.2.1. Analiza zobowiązań państw-stron wynikających z art. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności / **256**
 - 5.2.2. Ograniczenie praw ustanowionych w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności / **268**
 - 5.2.3. Modyfikacja obowiązków wynikających z Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności / **278**
 - 5.2.4. Zawieszenie stosowania praw ustanowionych w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności / **283**
 - 5.2.5. Wygaśnięcie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności lub wycofanie się z niej przez państwa-strony / **293**
- 5.3. Analiza obowiązków państwa ustanowionych przez Europejską Kartę Społeczną i zmiany wprowadzone przez Zrewidowaną Europejską Kartę Społeczną / **296**
 - 5.3.1. Analiza zobowiązań państw-stron wynikających z art. 20 Europejskiej Karty Społecznej i art. A Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej / **297**
 - 5.3.2. Ograniczenie praw ustanowionych w Europejskiej Karcie Społecznej i Zrewidowanej Europejskiej Karcie Społecznej / **321**
 - 5.3.3. Modyfikacja obowiązków wynikających z Europejskiej Karty Społecznej i Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej / **325**

- 5.3.4. Zawieszenie stosowania praw ustanowionych w Europejskiej Karcie Społecznej i w Zrewidowanej Europejskiej Karcie Społecznej / **328**
- 5.3.5. Wygaśnięcie Europejskiej Karty Społecznej i Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej lub wycofanie się z nich przez państwa-strony / **331**
- 5.4. Podsumowanie / **338**

Rozdział szósty

Analiza mechanizmów ochrony ustanowionych w regionalnym systemie ochrony praw człowieka Rady Europy / 347

- 6.1. Ewolucja systemów ochrony praw człowieka Rady Europy / **347**
- 6.2. Analiza mechanizmów ochrony ustanowionych przez Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności / **359**
 - 6.2.1. Charakterystyka organu stojącego na straży przestrzegania Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności / **359**
 - 6.2.2. Kompetencje organu stojącego na straży przestrzegania Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności / **363**
 - 6.2.3. Procedura wydawania opinii doradczych przez Europejski Trybunał Praw Człowieka / **382**
 - 6.2.4. Kompetencje Europejskiego Trybunału Praw Człowieka związane z nadzorem nad wykonywaniem wyroków / **385**
 - 6.2.5. Kompetencje Komitetu Ministrów nadane Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności / **387**
 - 6.2.6. Rola organizacji pozarządowych / **388**
- 6.3. Analiza mechanizmów ochrony ustanowionych przez Europejską Kartę Społeczną i Zrewidowaną Europejską Kartę Społeczną / **391**
 - 6.3.1. Charakterystyka organów stojących na straży przestrzegania Europejskiej Karty Społecznej i Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej / **391**

6.3.2. Kompetencje organów stojących na straży przestrzegania Europejskiej Karty Społecznej i Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej (Europejskiego Komitetu Praw Społecznych, Komitetu Rządowego oraz Komitetu Ministrów) /	396
6.3.2.1. Badanie sprawozdań państw-stron /	398
6.3.2.2. Badanie skarg /	403
6.3.2.3. Kompetencje Komitetu Ministrów nadane Europejską Kartą Społeczną /	414
6.3.4. Rola organizacji pozarządowych /	415
6.4. Podsumowanie /	418
Podsumowanie /	427
Załączniki /	455
Załącznik nr 1. Tabela przedstawiająca katalog praw obywatelskich i politycznych /	456
Załącznik nr 2. Tabela przedstawiająca katalog praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych /	460
Załącznik nr 3. Zmiany zachodzące w mechanizmach ochrony w systemie Rady Europy i ONZ /	464
Załącznik nr 4. Tabela dotycząca funkcjonowania organów nadzoru /	468
Załącznik nr 5. Tabela dotycząca kompetencji organów /	469
Akty prawne /	471
Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych /	475
Dokumenty Rady Europy /	479
Wyroki i decyzje Europejskiego Trybunału Praw Człowieka /	482
Wyroki Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości /	485
Orzeczenia sądów krajowych i trybunałów międzynarodowych /	486

Opinie Komitetu Praw Człowieka / **487**

Opinie Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych
i Kulturalnych / **488**

Decyzje i opinie Europejskiego Komitetu Praw Społecznych / **489**

Inne źródła / **490**

Strony internetowe / **491**

Bibliografia / **492**

Wykaz skrótów

Akty prawne

- EKPCz** Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)
- EKS** Europejska Karta Społeczna, sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r. (Dz. U. z 1999 r. Nr 8, poz. 67 z późn. zm.)
- Karta NZ** Karta Narodów Zjednoczonych z dnia 26 czerwca 1945 r. (Dz. U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 z późn. zm.)
- KO** Komentarz Ogólny (Komitetu Praw Człowieka lub Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych)
- Konwencja wiedeńska** Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439, załącznik)
- k.p.k.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1749 z późn. zm.)
- KPP UE** Karta praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 12 grudnia 2007 r. (Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 389)
- MKWDR** Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r. (Dz. U. z 1969 r. Nr 25, poz. 187, załącznik)

- MPPGSK** Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169, załącznik)
- MPPOP** Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167, załącznik)
- PDPCz** Powszechna Deklaracja Praw Człowieka
- PF MPPGSK** Protokół fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 10 grudnia 2008 r., niepodpisany przez Polskę
- PF MPPOP** Protokół fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 16 grudnia 1966 r. w Nowym Jorku (Dz. U. z 1994 r. Nr 23, poz. 80)
- protokół dodatkowy z 1988 r.** Protokół dodatkowy do Europejskiej Karty Społecznej z dnia 5 maja 1988 r. przewidujący nowe środki rozszerzające ochronę praw socjalnych i gospodarczych
- protokół dodatkowy z 1995 r.** Protokół dodatkowy do Europejskiej Karty Społecznej z dnia 9 listopada 1995 r. przewidujący system skarg zbiorowych
- protokół nr 1** Protokół nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Paryżu dnia 20 marca 1952 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175/1 z późn. zm.)
- protokół nr 4** Protokół nr 4 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Strasburgu dnia 16 września 1963 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175/2 z późn. zm.)
- protokół nr 6** Protokół nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dotyczący zniesienia kary

- śmierci, sporządzony w Strasburgu dnia 28 kwietnia 1983 r. (Dz. U. z 2001 r. Nr 23, poz. 266)
- protokół nr 7** Protokół nr 7 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Strasburgu dnia 22 listopada 1984 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 42, poz. 364)
- protokół nr 11** Protokół nr 11 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Strasburgu dnia 11 maja 1994 r., <http://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/rms/090000168007cda9>
- protokół nr 12** Protokół nr 12 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Rzymie dnia 4 listopada 2000 r., <http://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/rms/0900001680080622>
- protokół nr 13** Protokół nr 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach, sporządzony w Wilnie dnia 3 maja 2002 r. (Dz. U. z 2014 r. poz. 1155)
- protokół nr 14** Protokół nr 14 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Strasburgu dnia 13 maja 2004 r., <http://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/rms/0900001680083711>
- protokół nr 15** Protokół nr 15 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Strasburgu dnia 24 czerwca 2013 r., http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c=#n13739061715477258442752_pointer
- protokół nr 16** Protokół nr 16 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzony w Strasburgu dnia 2 października 2013 r., http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c=#n13739061715477258442752_pointer

- protokół turyński** Protokół zmieniający Europejską Kartę Społeczną, sporządzony w Turynie dnia 21 października 1991 r.
- Regulamin Trybunału** Regulamin Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 11 stycznia 1998 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284/1 z późn. zm.)
- ZEKS** Zrewidowana Europejska Karta Społeczna, przyjęta w Strasburgu dnia 9 maja 1996 r.

Czasopisma i zbiory orzecznictwa

- EPS** Europejski Przegląd Sądowy
- LEX** System Informacji Prawnej LEX
- M.P.Pr.-wkt.** Monitor Prawa Pracy – wkładka
- OSNKW** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
- OSNP** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych

Organy orzekające i inne

- CRTF** Grupa zadaniowa do spraw sprawozdania państwa ONZ
- EKPS** Europejski Komitet Praw Społecznych
- ETPCz** Europejski Trybunał Praw Człowieka
- GR-SOC** Podkomitet Komitetu Ministrów ds. Socjalnych i Zdrowia
- KM** Komitet Ministrów Rady Europy
- KP** Komisja Pojedyncza
- KPC** Komisja Praw Człowieka ONZ
- KPCz** Komitet Praw Człowieka ONZ, również jako Komitet
- KPGSK** Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ONZ
- KR** Komitet Rządowy Rady Europy
- MOP** Międzynarodowa Organizacja Pracy

- MSZ** Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MTS Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości
NGO organizacja pozarządowa
ONZ Organizacja Narodów Zjednoczonych
SN Sąd Najwyższy
UNESCO Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury
WHO Światowa Organizacja Zdrowia
ZO ONZ Zgromadzenie Ogólne ONZ

Wstęp

Międzynarodowe prawo ochrony praw człowieka jest częścią prawa międzynarodowego publicznego regulującą relacje pomiędzy państwem a jednostkami podlegającymi jego jurysdykcji. Narodziny i rozkwit norm międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka miały miejsce dopiero w XX wieku.

W tym czasie weszło w życie wiele umów międzynarodowych zarówno o charakterze uniwersalnym, jak i regionalnym. W kontekście zagadnień będących tematem niniejszej pracy zwrot: „umowy o charakterze uniwersalnym” autorka odnosi do umów międzynarodowych mających zasięg globalny, zaś zwrot „umowy o charakterze regionalnym” – do umów międzynarodowych obejmujących swym zasięgiem mniejszy obszar geograficzny, np. obszar jednego kontynentu.

Niniejsza praca została poświęcona pięciu umowom stanowiącym fundamenty dla systemów ochrony praw człowieka¹. Dwie z nich, mające charakter uniwersalny, zostały przyjęte pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych i są to Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Trzy kolejne mają charakter regionalny, zostały przyjęte pod egidą Rady Europy i są to: Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejska Karta Społeczna i Zrewidowana Europejska Karta Społeczna. Przedmiotem dwóch z nich – Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o ochronie

¹ Definicje systemu przyjęto za R. Kwietniem, według którego jest to „zwarła i spójna całość uporządkowana wedle określonych kryteriów”; R. Kwiecień (w:) *Państwo a prawo międzynarodowe jako system prawa*, red. R. Kwiecień, Lublin 2015, s. 11.

praw człowieka i podstawowych wolności jest ochrona praw obywatelskich i politycznych. Celem pozostałych trzech: Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Europejskiej Karty Społecznej i Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej jest natomiast ochrona szeroko pojętych praw społecznych².

Umowy te wybrano jako przedmiot analizy w niniejszej pracy, gdyż zgodnie z zagadnieniami, jakie regulują, powinny one, odpowiednio, w wymiarze uniwersalnym oraz w wymiarze regionalnym, tworzyć łącznie spójne systemy w każdym ze wspomnianych wymiarów oraz gwarantować skuteczną ochronę praw człowieka³.

Celem niniejszej pracy jest analiza porównawcza systemów ochrony praw człowieka polegająca na ustaleniu podobieństw i różnic pomiędzy mechanizmami ochrony praw obywatelskich i politycznych oraz mechanizmami ochrony praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych w prawie międzynarodowym w umowach przyjętych na forum ONZ o wymiarze uniwersalnym i w systemie Rady Europy o wymiarze regionalnym. Ma to posłużyć sprawdzeniu, czy systemy te realizują ideę niepodzielności praw człowieka, zapewniając skuteczną ochronę tym prawom, niezależnie od kategorii, do której zostały one przypisane.

Wybór tego tematu, choć literatura obfituje w opracowania doktrynalne poświęcone analizie wspomnianych umów, był podyktowany brakiem

² W systemie regionalnym Rady Europy przewidziana jest ochrona praw społecznych i gospodarczych, brakuje zaś norm dotyczących praw nazwanych przez doktrynę prawami kulturalnymi. Niespójność ta nie wpływa jednak na ukazane w niniejszej pracy podobieństwa i różnice w systemach ochrony praw człowieka, ma bowiem przełożenie jedynie na rozbieżność w katalogu praw ustanowionych w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych oraz obu Kartach, nie dotyczy zaś istoty mechanizmów ochrony.

³ Pojęcie skuteczności definiowane jest przez autorkę jako pełna realizacja zasad ustalonych w systemach ochrony praw człowieka. Jest to definicja zbudowana zgodnie z koncepcją „skuteczności” przedstawioną przez E. Łętowską: „Nie wystarcza bowiem skuteczność samego rozstrzygnięcia międzynarodowego sądu (przecież wypłata tego, na co wyrok opiewa nie jest pełnym zrealizowaniem jego treści), ale uznaje się za niezbędne dokonanie w praktyce krajowej zmian zgodnie, z tym, co taki wyrok uważa za standard poszanowania praw człowieka”, E. Łętowska, *Zapewnianie skuteczności orzeczeniom sądów międzynarodowych (w:) Zapewnienie efektywności orzeczeń sądów międzynarodowych w polskim porządku prawnym*, red. A. Wróbel, Warszawa 2011, s. 40.

opracowania kompleksowego, zawierającego porównanie kluczowych zagadnień w czterech systemach:

- 1) uniwersalnym ochrony praw obywatelskich i politycznych ustanowionym Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych wraz z protokołami fakultywnymi do tej umowy;
- 2) uniwersalnym ochrony praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych ustanowionym Międzynarodowym Paktem Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych wraz z Protokołami fakultywnymi do tej umowy;
- 3) regionalnym ochrony praw obywatelskich i politycznych ustanowionym Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności wraz z protokołami dodatkowymi do tej umowy;
- 4) regionalnym ochrony praw społecznych ustanowionym Europejską Kartą Społeczną i Zrewidowaną Europejską Kartą Społeczną wraz z protokołami dodatkowymi do EKS.

Dostępne opracowania bądź to opisują pojedyncze systemy bez odwoływania się do metody porównawczej, bądź korzystając z tej metody, przeprowadzają bardzo szczegółowe analizy jednego, wybranego zagadnienia. To zaś utrudnia – po pierwsze – wyciągnięcie wniosków, w jakim kierunku powinny przebiegać reformy tych systemów, i – po drugie – wielowymiarową weryfikację, czy urzeczywistniają one ideę niepodzielności.

Koncepcja niepodzielności praw człowieka (*indivisibility*) jest wiodącą ideą w międzynarodowym prawie ochrony praw człowieka. Pojawiła się ona już na początku rozwoju tej części prawa międzynarodowego i została urzeczywistniona w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka poprzez uwzględnienie w tej rezolucji zarówno praw obywatelskich i politycznych, jak też praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych.

W późniejszym procesie tworzenia wiążących prawnie dokumentów stała się jednak niezwykle trudna w realizacji. Od kilkadziesiąt lat koncepcja niepodzielności praw człowieka nieustająco pojawia się w dyskursie dotyczącym międzynarodowego prawa ochrony praw człowieka. Często jest ona przywoływana na arenie międzynarodowej dla zmuszenia państw do większego zaangażowania na rzecz ochrony praw człowieka, a w szczególności zapewnienia praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych,

które objęte są słabszą ochroną. Dowodem na to, że wciąż toczy się dyskusja wokół stworzenia spójnych i kompatybilnych systemów, może być niedawno przedłożona propozycja rezolucji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy wzywająca Zgromadzenie do przygotowania specjalnego raportu, „który wzmocniłby pozycję Europejskiej Karty Społecznej w centrum europejskiej sceny politycznej, co pozwoliłoby na pokazanie jej pełnego potencjału, obok Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (...) w imię niepodzielności i współzależności praw człowieka”⁴. Podobnym dowodem jest też treść rezolucji Rady Praw Człowieka ONZ popierającej przyjęcie protokołu dodatkowego do Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych w brzmieniu: „przypominając, że Deklaracja Wiedeńska i Program Działań (...) potwierdzają, iż wszystkie prawa człowieka są uniwersalne, niepodzielne, wzajemnie ze sobą powiązane, współzależne i wzajemnie się wzmacniają i muszą być traktowane w sprawiedliwy i równy sposób, na tych samych zasadach i z tym samym naciskiem”⁵.

Pracę otwiera rozdział poświęcony zagadnieniom wstępnym, dotyczącym definicji praw człowieka i ich ochrony. Omówiona została w nim kwestia podziału praw człowieka na kategorie, które w doktrynie określane są mianem „generacji”. Wskazano źródła norm międzynarodowego prawa ochrony praw człowieka oraz przedstawiono bliżej koncepcję niepodzielności praw człowieka. Wykazano też relację pomiędzy sposobem formułowania zobowiązań o charakterze generalnym a możliwością ponoszenia przez państwo-stronę odpowiedzialności za naruszenie praw człowieka.

W drugim rozdziale pracy zaprezentowane zostały zagadnienia związane z przyjmowaniem tekstów umów podlegających analizie. Są one niezmiernie ważne, wyjaśniają bowiem, dlaczego doszło do wyłonienia dwóch kategorii praw człowieka, oraz ilustrują okoliczności, które zdeterminowały tworzenie oddzielnych umów międzynarodowych dotyczących ich ochrony.

⁴ Rada Europy, *The „Turin process” for the European Social Charter*, Parliamentary Assembly Council of Europe z dnia 18 marca 2015 r., <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=21606&lang=en> (dostęp 1.05.2015 r.).

⁵ Human Rights Council, *Report of the Human Rights Council on its eighth session* (UN Doc. A/HRC/8/521), wrzesień 2008 r., s. 8.

Aspekty poddane analizie w kolejnych rozdziałach zostały podzielone na dwie kategorie, będące filarami każdego z badanych systemów. Pierwszy aspekt – to aspekt materialny obejmujący analizę postanowień o charakterze generalnym, które wpływają na kształt zobowiązań, jakie powstają dla państwa-strony w zakresie przestrzegania praw ustanowionych w danej umowie. Drugi to aspekt proceduralny, czyli narzędzia, jakie zostały ustanowione w każdym z systemów dla weryfikacji, czy państwa-strony wywiązują się ze swoich zobowiązań. Osiągnięcie celów pracy byłoby niemożliwe, gdyby badanie to było przeprowadzone wybiórczo i poświęcone tylko jednemu ze wspomnianych aspektów. Samo porównanie mechanizmów weryfikacji przestrzegania zobowiązań mogłoby zafałszować wynik badania ze względu na uzależnienie skuteczności tych mechanizmów od jasności i przejrzystości zobowiązań określonych w umowach.

W aspekcie materialnym dokonano analizy porównawczej norm kreujących zobowiązania o charakterze generalnym, w tym norm dotyczących ograniczania praw, składania zastrzeżeń do analizowanych umów, możliwości zawieszenia wykonywania praw w nich ustanowionych, jak również okoliczności ich wygaśnięcia lub możliwości wycofania się z nich przez państwa-strony. Zagadnieniom tym poświęcono rozdział trzeci zatytułowany „Analiza obowiązków państw ustanowionych w Paktach Praw Człowieka” oraz rozdział piąty – „Analiza obowiązków państw ustanowionych w regionalnym systemie ochrony praw człowieka Rady Europy”.

W aspekcie proceduralnym dokonano analizy porównawczej charakteru organów stojących na straży przestrzegania omawianych umów międzynarodowych oraz kompetencji, w które zostały wyposażone te organy w celu zapewniania ich przestrzegania. Ponadto, w związku z rosnącą rolą organizacji pozarządowych (NGOs) w tych systemach, dokonano zestawienia uprawnień posiadanych przez te organizacje w każdym z omawianych systemów. Zagadnieniom tym poświęcono rozdział czwarty – „Analiza mechanizmów ochrony ustanowionych w Paktach Praw Człowieka” oraz rozdział szósty zatytułowany „Analiza mechanizmów ochrony ustanowionych w systemie ochrony praw człowieka Rady Europy”.

W rozdziale siódmym dokonano podsumowania wcześniejszych rozważań poprzez określenie tendencji w zakresie stosowania rozwiązań będących

przedmiotem analizy w niniejszej pracy oraz oceny ich wykorzystania pod względem przejrzystości i skuteczności każdego z systemów, a także sformułowano wnioski *de lege ferenda*.

Niniejsza praca nie jest pełną analizą norm zawartych w Paktach Praw Człowieka, Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Europejskiej Karcie Społecznej, jak i jej następczyni – Zrewidowanej Europejskiej Karcie Społecznej, gdyż w większości zostało to już dokonane w komentarzach do tych umów⁶. Przedstawiana Czytelnikowi publikacja jest natomiast próbą udowodnienia, iż cztery systemy, fundamentalne dla ochrony praw człowieka, zawierają odmienne zakresy zobowiązań o charakterze generalnym nakładanych na państwa-strony oraz ustanawiają niejednolite mechanizmy ochrony. Nagromadzenie tych różnic wpływa negatywnie na ochronę zapewnianą przez te umowy i powoduje, że idea niepodzielności praw człowieka nie jest w pełni wcielona w życie.

Zagadnienia prezentowane w tej pracy próbowano przedstawić w sposób możliwie wszechstronny, jednak ze względu na złożoność zagadnienia ograniczono się do badania regulacji jednego tylko systemu regionalnego, europejskiego, pomijając dorobek systemów amerykańskiego – amerykańskiej Konwencji praw człowieka oraz afrykańskiego – afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów. Nie poddano również analizie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej ze względu na fakt, iż przeanalizowanie systemu weryfikacji przestrzegania postanowień Karty wymagałoby dokładnego przedstawienia specyfiki całej Unii Europejskiej i jej prawa, to zaś nadałoby temu badaniu nazbyt obszerny charakter.

Badanie zostało przeprowadzone przede wszystkim przy zastosowaniu metody komparatystycznej, polegającej na porównaniu regulacji i mechanizmów ustanowionych w umowach będących jego przedmiotem, co byłoby niemożliwe bez zastosowania także metody formalno-dogmatycznej polegającej na analizie treści regulacji międzynarodowych. W celu dokonania

⁶ Przykładowo *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010; *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. 2, *Komentarz do art. 19–59 oraz Protokołów dodatkowych*, red. L. Garlicki, Warszawa 2011; *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych. Komentarz*, red. R. Wieruszewski, Warszawa 2012.

niektórych szczegółowych ustaleń zastosowano również metodę statystyczną. Analizie, oprócz tekstów prawnych, poddane zostały regulacje międzynarodowe o charakterze prawa miękkiego (*soft law*)⁷, opracowania doktrynalne i dotychczasowe orzecznictwo oraz opinie i konkluzje organów weryfikujących sposób przestrzegania praw ustanowionych w tych umowach. Wszystkie analizowane i cytowane materiały źródłowe zostały podane w bibliografii.

Niniejsza praca ma wypełnić lukę w doktrynie, jaką jest brak publikacji o charakterze porównawczym obejmujących swym zakresem cztery systemy ochrony, dobrane w taki sposób, by możliwe było zestawienie cech wspólnych i różnic, z elementami wykazania tendencji właściwych dla przedmiotu ochrony – praw obywatelskich i politycznych, bądź praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, jak również odpowiednio właściwych dla zasięgu danego systemu – uniwersalnego albo regionalnego.

Jednocześnie intencją autorki jest, aby wnioski płynące z tej pracy wsparły działania na rzecz umocnienia idei niepodzielności praw człowieka. Faktyczne wzmocnienie tej idei w systemach ochrony praw człowieka miałyby pozytywny skutek dla ochrony praw jednostki w prawie międzynarodowym.

⁷ M. Balcerzak, *Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy jako forma pozatraktatowej działalności normatywnej i harmonizującej w dziedzinie praw człowieka* (w:) *Rada Europy – 60 lat na rzecz jedności europejskiej*, red. I. Głuszyńska, K. Lankosz, Bielsko-Biała 2009, s. 9.

Rozdział pierwszy

Zagadnienia podstawowe

1.1. Definicje pojęć „prawa człowieka”, „ochrona praw człowieka”

Przystąpienie do analizy stanowiącej cel niniejszej pracy wymaga zdefiniowania pojęć takich jak „prawa człowieka” oraz „ochrona praw człowieka”.

Na wstępie należy zauważyć, że w prawie międzynarodowym nie istnieje legalna definicja praw człowieka. Próby zdefiniowania tego zjawiska są podejmowane nieustannie przez większość autorów piszących na ten temat. Najbardziej popularne zdają się być definicje oparte na teorii prawnonaturalnej, której potwierdzenie znalazło się w preambule Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 r. We wstępie tej deklaracji stwierdzono, że są to prawa wywodzące się z „uznanej przyrodzonej godności”⁸. Przykładem takiej definicji jest formuła zaproponowana przez W. Osiałyńskiego, który wskazał, że „prawa człowieka (...) to uniwersalne prawa moralne o fundamentalnym charakterze”⁹. Zwolennicy wywodzenia praw człowieka z teorii prawnonaturalnej wyliczają również cechy, które są tym prawom przypisane. Wskazują, że mają one charakter powszechny, są przyrodzone i niezbywalne¹⁰. W konsekwencji uznają, że prawa te

⁸ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne – zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 426; również M. Shaw, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 2000, s. 17.

⁹ W. Osiałyński, *Prawa człowieka i ich granice*, Kraków 2011, s. 166.

¹⁰ G. Michałowska, *Ochrona praw człowieka w Radzie Europy i Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 11; M.A. Nowicki, *Czym są prawa człowieka* oraz W. Osiałyński, *Wprowadzenie do praw człowieka* (dostęp 16.01.2012 r.), strona Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka (<http://www.hfhr.pl/prawa-czlowieka/czym-sa-prawa-czlowieka/>). Artykuły te służyły również zaprezentowaniu

przysługują każdemu człowiekowi, który nabywa je w momencie narodzin, oraz że nie można się ich zrzec ani nikogo nie można ich pozbawić. Definiowanie praw człowieka w oparciu o prawo natury wydaje się trafne w naukach społecznych, jednakże w pracach prawniczych poszukuje się definicji o charakterze normatywnym, które będą wskazywać na legalne źródło pochodzenia tych praw.

Definicją spełniającą wspomniane wyżej kryterium jest ta zaproponowana przez B. Balcerzaka i S. Sykunę w *Leksykonie ochrony praw człowieka*¹¹: „prawa człowieka stanowią zróżnicowany, m.in. pod względem mocy prawnej, zespół wzorców postępowania władzy publicznej wobec osób fizycznych (a niekiedy także innych podmiotów) pozostających w obrębie jej oddziaływania, które zostały wyrażone w aktach prawnych o charakterze krajowym lub międzynarodowym albo obowiązują jako normy zwyczajowe. Prawa człowieka to standardy oczekiwanego traktowania jednostek (ewentualnie grup jednostek, osób prawnych) przez państwo w różnych dziedzinach życia, w których władza publiczna swoim działaniem lub zaniechaniem wpływa potencjalnie lub rzeczywiście na określoną sferę życia osobistego i/lub społecznego tych jednostek”¹².

Jeśli chodzi o pochodzenie tych praw, to autorzy powyższej definicji odwołują się do teorii pozytywistycznej, wskazując, że są to normy wywodzące się ze źródeł prawa międzynarodowego. Są to te prawa, które państwa w umowach międzynarodowych postanowiły zagwarantować jednostce. W przedstawionej wyżej definicji leksykonowej wątpliwość wzbudza jednakże wskazanie na zróżnicowaną moc prawną praw człowieka. Niniejsza praca ma na celu wykazać, iż moc prawna aktów międzynarodowych ustanawiających je jest tożsama, a zróżnicowaniu uległy jedynie zakresy obowiązków, jakimi obarcza się państwo (czyli główny podmiot zobowiązany do przestrzegania praw człowieka). Należy się jednak zgodzić z B. Balcerzakiem i S. Sykuną, że wobec ponad półwiecznej obecności praw człowieka w prawie międzynarodowym prawa te wyznaczają uniwersalny wzorzec

idei praw człowieka uczestnikom Szkoły Praw Człowieka, którą fundacja prowadziła w latach 1991–2009.

¹¹ B. Balcerzak, S. Sykuna, *Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010, s. 345.

¹² *Ibidem*.

postępowania państwa w najważniejszych sferach życia jednostki. Dodać można, że konsekwencją nieprzebrzegania tych standardów jest zniewolenie jednostki w rozumieniu polityczno-społecznym oraz ograniczenie jej zdolności do decydowania zarówno o własnym losie, jak i o przyszłości społeczeństwa.

Omawiając doktrynalne próby zdefiniowania pojęcia praw człowieka, warto odnieść się do definicji zaproponowanej przez T. Buergenthala, opublikowanej w oksfordzkiej encyklopedii internetowej prawa międzynarodowego: „prawa człowieka to prawa jednostek i grup, które są uznane jako takie w międzynarodowych umowach i deklaracjach, jak również w prawie zwyczajowym. Do tych praw zaliczamy prawa polityczne i obywatelskie, gospodarcze, społeczne i kulturalne, prawa mniejszości i ludów. Razem prawa te stanowią dziś oddzielną gałąź prawa międzynarodowego, znaną jako międzynarodowe prawo ochrony praw człowieka lub po prostu międzynarodowe prawa człowieka. Międzynarodowe prawo ochrony praw człowieka należy odróżnić od praw człowieka zagwarantowanych w konstytucjach i ustawach poszczególnych państw, jak również od tych praw, które w różny sposób zostały uznane za wrodzone dla osoby ludzkiej. Mimo iż międzynarodowe prawo ochrony praw człowieka w zakresie praw przyznawanych jednostce rozwija i opiera się na koncepcjach, które zostały już wcześniej sformułowane przez różne religie, tradycje filozoficzne i polityczne oraz krajowe systemy prawne, to z czasem przerodziło się ono w prawny i zinstytucjonalizowany system, który oparty jest na współczesnym prawie międzynarodowym (tłum. własne)”¹³.

T. Buergenthal wskazuje, że zacytowana wyżej definicja została stworzona jedynie na potrzeby przytaczanego artykułu naukowego omawiającego podstawowe zagadnienia związane z prawami człowieka, ale w ocenie autorki zaproponowane przez niego wyjaśnienie pojęcia praw człowieka może być powszechnie stosowane.

Definicja ta wydaje się ważna w procesie przygotowywania analizy systemów ochrony tych praw z dwóch względów. Po pierwsze, z uwagi na fakt, że wskazuje na kategorie praw zaliczanych do praw człowieka, których

¹³ *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, www.wpepil.com (dostęp 16.01.2012 r.).

Zuzanna Kulińska-Kępa – doktor nauk prawnych, adiunkt w Instytucie Prawa Międzynarodowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; specjalizuje się w międzynarodowym prawie ochrony praw człowieka, w tym zwłaszcza w ochronie praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, oraz w międzynarodowym prawie kosmicznym; autorka artykułów poświęconych tej tematyce; prezeska Amnesty International Polska (2007–2011 i 2015–2017), członek Międzynarodowej Rady Wykonawczej Amnesty International (2011–2013); współpracuje z kancelariami adwokackimi w zakresie postępowań dotyczących ochrony praw człowieka.

Monografia zawiera kompleksowe omówienie czterech systemów ochrony praw człowieka: dwóch chroniących prawa polityczne i obywatelskie oraz ich bliźniaczych systemów ochrony praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych.

W publikacji zostały zaprezentowane szczegółowe zobowiązania państw w zakresie zapewniania prawidłowej realizacji praw człowieka. Wśród omawianych zagadnień autorka przedstawia m.in.:

- procedury dotyczące składania skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i zawiadomienia do Komitetu Praw Człowieka, a także postępowania przed tymi organami,
- pogłębioną analizę postępowań przed Europejskim Komitetem Praw Społecznych oraz Komitetem Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ONZ wraz z procedurami składania skarg i zawiadomień obowiązujących na podstawie Protokołów, które wciąż nie zostały ratyfikowane przez Polskę (co uniemożliwia ich stosowanie przez osoby zamieszkałe na terytorium RP).

Książka jest przeznaczona dla adwokatów i radców prawnych, pracowników organizacji pozarządowych oraz pracowników naukowych zajmujących się problematyką ochrony praw człowieka.

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8107-086-7

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUPER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 129 Zł (W TYM 5% VAT)